

УДК 339.9

СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

В.М. Полеся, старший викладач
В. Я. Мельник, к.с.-г.н., доцент
О.О. Недбалюк, асистент

Визначено тенденції розвитку галузей рослинництва та тваринництва у Вінницькій області. Встановлено вплив організаційно-економічних чинників на результати роботи аграрних підприємств Вінниччини. Висвітлено результати інвестиційного забезпечення розвитку аграрного виробництва, вивчено проблеми матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрний комплекс, регіон, продуктивність, реконструкція, дотації, інвестування.

Вступ. Сільське господарство Вінницької області, як і вся економіка України переживає складний процес входження в ринкову економіку. Цей процес супроводжується тривалими кризовими явищами, що змушує шукати радикальні напрями виходу з важкого економічного стану, зумовленого неефективним використанням наявного виробничо-господарського потенціалу. Внаслідок економічної кризи в аграрному секторі спостерігаються такі негативні тенденції: порушення господарських взаємозв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції; незбалансованість різних сфер галузі як наслідок недосконалої фіскальної політики держави й монопольних тенденцій з боку переробних підприємств; зниження обсягів виробництва продукції сільського господарства, внаслідок чого переробні підприємства задіяні не на повну потужність, що знижує виробництво кінцевої продукції в цілому; подорожчання кінцевої продукції, що позначається на рівні її споживання.

Постановка завдання. Багато факторів свідчить: сільському господарству області притаманні окремі негативні тенденції. Нами поставлено завдання дослідити тенденції у зміні основних параметрів, які визначають розвиток галузей рослинництва та тваринництва, визначити вплив факторів, які формують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та впливають на рівень її ефективності.

Результати. Вінниччина – один з найважливіших аграрних регіонів України, де виробляється 6,4% валової продукції сільського господарства держави, у тому числі продукції рослинництва - 7,5%, тваринництва – 4,8%. За рівнем виробництва продукції сільського господарства Вінницька область у 2009 р. зайняла третє місце в країні, в тому числі по рослинництву – перше та тваринництву – сьоме місце. В цілому аграрний комплекс регіону спрацював

досить ефективно, що дало змогу збільшити обсяг валової продукції до 2008 р. на 3,8%, з нього продукції рослинництва та тваринництва на 5,4% та 0,2%.

Першість серед галузей сільськогосподарського виробництва утримує рослинництво, його частка у вартості всієї продукції сільського господарства складає більше 70%. Під урожай 2009 р. господарствами області було засіяно 1,5 млн. га або 88,2% ріллі. Провідне місце (56,6%) в структурі посівів займали зернові культури, їх площа до 2008 р. зросла на 25,3 тис. га. Основною зерновою культурою Вінниччини залишається пшениця озима – 40% посівної площі зернових культур, значні площі під ячменем (32%) та кукурудзою на зерно (17%). Майже четверту частину посівів області займають технічні культури, серед них цукрові буряки, соняшник та ріпак. Проте, за 2009 р. відмічається скорочення посівів цих культур: цукрових буряків на 22,4%, соняшнику – на 8,9% та ріпаку – на 5,7%. Понад 178 тис. га займають кормові культури, проти попереднього року їх площа скоротилася на 6,7% та відповідно знизилась їх питома вага в загальній посівній площі з 12,5% до 11,7%. Важливою підгалуззю рослинництва є вирощування картоплі та овочевих культур, частка яких у структурі всієї посівної площі складає 7,7%, проте в 2009 р. ці культури були посіяні на 117 тис. га, що менше на 1,5 га рівня 2008 р.

В області виробляється вагома частка загальнодержавного обсягу основних сільськогосподарських культур. Якщо за площею землекористування область займає в Україні дев'яте місце, то за обсягами виробництва продукції рослинництва провідні місця. Так, по виробництву зернових і зернобобових культур за минулий рік зайнято третє місце серед регіонів, з них пшениці – перше, кукурудзи на зерно – п'яте, ріпаку, картоплі, плодів та ягід – перше, цукрових буряків – друге місце. Несприятливі погодні умови та весняна посуха основний вегетаційний період стартового формування врожаю знизили до рівня попереднього року середню урожайність зернових культур майже на 10% та їх валові збори на 8%, цукрових буряків – на 20% і 37%, овочів – на 2% і 5% відповідно. Проти попереднього року дещо зросли обсяги виробництва плодів та ягід на 31%, сої – на 10%, соняшника на зерно – на 2% та картоплі – 0,6%. Вплив економічної кризи відчутно позначився на матеріальному становищі сільськогосподарських підприємств, тому під урожай сільськогосподарських культур 2009 р. було внесено 76 тис. т мінеральних добрив в діючій речовині, що менше проти попереднього року на 12%. Це складає 67 кг живильних речовин на 1 га посівної площі, що на 9 кг менше показника 2008 р. Органічних добрив було внесено майже 605 тис. т, що дещо більше (на 4%) рівня 2008 р. та відповідно зросла удобрена ними площа на 3 тис. га. Також сільськогосподарськими підприємствами проведено вапнування кислих ґрунтів на площі 24 тис. га та внесено 143 тис. т вапняної муки та інших вапнякових матеріалів, що більше рівня 2008 р., відповідно майже в 1,5 раза та на 37%.

Відслідковується тенденція до зменшення сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах. Так, у 2009 р. налічувалось 11 тис. тракторів (менше

на 6% проти 2008 р.), майже 3 тис. зернозбиральних комбайнів, 275 кукурудозбиральних комбайнів та майже 1,5 тис. жаток валкових (менше на 9%), 758 картоплюзбиральних комбайнів та бурякозбиральних машин (на 12%), понад 5 тис. сівалок (на 7% менше). В сільськогосподарських підприємствах погіршується стан аграрної техніки та списується значна її частина. Зокрема, в 2009 р. тракторів всіх марок списано 308 штук, або майже 3% від наявних на початок року, тракторних причепів – 280 шт., сівалок – 21 шт., зернозбиральних комбайнів – 105 шт., кукурудозбиральних комбайнів – 13 шт., бурякозбиральних машин – 37 шт., жаток валкових – 64 шт. (по 4%), сінокосарок тракторних – 62 шт. (7%), кормозбиральних комбайнів – 47 шт. (5%). Слід відмітити, що в сільськогосподарських підприємствах відбувається деяке оновлення машинно-тракторного парку за рахунок придбання нової надійної сільськогосподарської техніки. Так, за рахунок всіх джерел фінансування в 2009 р. сільгоспвиробниками Вінниччини придбано 679 одиниць техніки, в основному закуповувалась якісно нова високопродуктивна техніка імпортного виробництва.

Вінниччина займає перші місця в Україні по виробництву молока, чисельності поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів та п'яте місце по чисельності поголів'я свиней. В господарствах області намітилась позитивна тенденція стабілізації до рівня 2008 р. обсягів виробництва молока та яєць, за рахунок їх збільшення в сільськогосподарських підприємствах на 12% та 8%. В області постійно проводиться робота направлена на нарощування обсягів тваринницької продукції за рахунок розвитку селекції і поліпшення генетичного складу худоби. Працює одне обласне та чотири міжрайонні племпідприємства, державною атестаційною комісією статуси племінних присвоєно 92 господарствам, з них статус племінних заводів надано 33 підприємствам. Саме завдяки використанню потенціалу вищезазначених підприємств, які поглиблено працюють в племінному напрямку Вінницька область з року в рік досягає кращих показників у зростанні продуктивності худоби та птиці. Так, середній надій на 1 корову, що була на початок року в сільськогосподарських підприємствах зріс проти попереднього року на 21%, що дозволило зайняти сьоме місце серед регіонів України; середня несучість курей-несучок – на 6% (8 місце); середньодобові привіси великої рогатої худоби – на 6% (5 місце). Продуктивність худоби та птиці тісно пов'язана з кормовою базою. У 2009 р. витрати кормів на годівлю всіх видів худоби у сільськогосподарських підприємствах становили 5271,8 тис. ц кормових одиниць, що більше на 3% до попереднього року, в тому числі концентрованих кормів – 2437 тис. ц (на 18%), з них комбікормів – 987,9 тис. ц (на 23%). У розрахунку а одну умовну голову великої рогатої худоби витрачено 33 ц к. од. (30,6 ц к. од. в 2008 р.), в тому числі концентрованих – 15,3 ц к. од. (12,4 ц к. од. в 2008 р.).

Зберігається тенденція в тваринництві по щорічному зменшенню поголів'я худоби, крім поголів'я свиней, овець та кіз, де поголів'я зросло на 18%

та 4% відповідно. Зокрема, до рівня 2008 р. в господарствах області скоротилась чисельність великої рогатої худоби, в тому числі корів на 5%, птиці – на 7%. За 2009 р. на 100 корів, що були на початок року, одержано по 76 телят проти 75 голів в попередньому році; на 100 основних свиноматок одержано по 1207 поросят проти 1071 голів; на 100 маток отримано 59 ягнят і козенят проти 54 голів торік. В області прийнято Програму розвитку тваринництва до 2015 року, якою зазначення нарощення обсягів продукції тваринництва. Держава передбачила значну підтримку галузі, але криза далася взнаки. Зокрема товаровиробникам за продану переробним підприємствам тваринницьку продукцію за рахунок коштів податку на додану вартість за 2009 р. було виплачено майже 32 млн. грн. дотацій (що в 2 рази менше, ніж за попередній рік), у тому числі за худобу та птицю – майже 10 млн. грн., молоко та молочні продукти – 22 млн. грн. Надано бюджетних дотацій за молодняк великої рогатої худоби, свиней, свійську птицю та молоко на 1,6 млн. грн. (у 16,5 рази менше проти 2008 року). По рівню забезпеченості дотаціями за рахунок коштів на додану вартість та по бюджетним дотаціям Вінниччина знаходиться в першій десятці регіонів України. Провідне місце в економіці області по інвестуванню займає сільське господарство (табл. 1). Загальна сума інвестицій на розвиток сільського господарства склала понад 504 млн. грн., з них в рослинницьку галузь направлено 352 млн. грн. В порівнянні з 2008 р. їх обсяг зменшився на 32%. За рахунок коштів Державного бюджету освоєно лише 3,7 млн. грн.

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал в галузі сільського господарства (у фактичних цінах, тис. грн.)

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	238537	342507	554642	711479	504316
з них: рослинництво	208211	305692	480961	643877	351811
питома вага,%	87,3	89,2	86,7	90,5	69,8
тваринництво	26204	29134	56537	26564	142177
питома вага,%	11,0	8,5	10,2	3,7	28,2

Для потреб сільського господарства в області введено в експлуатацію зерноочисні та зерноочисно-сушильні пункти потужністю 3 тис. т на рік, приміщення для великої рогатої худоби на 980 скотомість. У 2009 р. в СТОВ "Хлібороб" с. Зозулинці Козятинського району завершено будівництво тваринницького комплексу з доїльним залом на 630 корів, в ПП "Радівське" с. Радівка Калинівського району побудований тваринницький комплекс з доїльним залом на 500 корів, в ТОВ "Осіївське" с. Осіївка Бершадського району введено доїльний зал іноземного виробництва на 500 корів, у ВАТ "Племзавод Літинський" с. Громадське Літинського району завершується будівництво молочного комплексу на 1300 корів. Агрокомплекс "Зелена долина" с.

Тиманівка Тульчинського району провів реконструкції комплексу на 2 тис. голів по відгодівлі великої рогатої худоби. В галузі свинарства в СП "Серволюкс – генетик" с. Рожична Оратівського району завершена реконструкція свинокомплексу на 10 тис голів. Порівняно з попереднім роком суттєвих змін у технологічній структурі інвестицій у сільське господарство не відбулося. Основну частину (75% усіх коштів) використано на придбання машин, обладнання, інструменту та інвентарю, тобто на оновлення активної частини основних засобів (в 2008 р. – 89%). Проте, збільшились витрати на виконання будівельних і монтажних робіт на 11 в. п. (табл. 2).

Таблиця 2. Технологічна структура динаміки інвестицій
в основний капітал, %

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Інвестиції в основний капітал, всього:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
з них на:					
- будівельні і монтажні роботи	13,0	10,3	11,3	7,5	18,9
- машини і обладнання	85,5	86,4	86,5	89,3	74,9
- інші капітальні роботи і витрати	1,5	3,3	2,2	3,2	6,2

Станом на 01.01 2010 р. в сільське господарство Вінниччини іноземними інвесторами було вкладено прямих іноземних інвестицій на суму понад 18 млн. дол. США (10% від загальних іноземних вкладень по області). Політика в аграрному секторі була направлена на створення сприятливого ринкового середовища для агробізнесу шляхом впровадження ринкових механізмів на сільгоспринку. Зокрема, тенденції щодо виробництва основних видів сільгоспродукції, а також перебудова господарських відносин в аграрному секторі позначилась на обсягах та структурі реалізації цієї продукції товаровиробниками. У вартісному виразі обсяг реалізованої продукції в області за 2009 р. перевищив рівень попереднього року на 16% і склав понад 3 млрд. грн., за рахунок збільшення вартості продукції рослинництва та тваринництва відповідно на 17% та 7%. Зросла реалізація плодів та ягід, молока та молочних продуктів, картоплі, соняшника на зерно, зернових культур на 11 – 53%. До рівня 2008 р. скоротились обсяги продажу за всіма каналами цукрових буряків – на 47%, вовни – на 21%, яєць – на 6%, худоби та птиці – на 13%. У структурі реалізації сільського господарства майже 90% займає продукція рослинництва, з якої 60% припадає на зернові і зернобобові культури; на долю молока та молочних продуктів припадає 70% тваринницької продукції, а худоба і птиця в її структурі займає 15%.

В загальній сумі вартості реалізації аграрної продукції за 2009 р. 77% складала виручка від продажу комерційним структурам, безпосередньо підприємствам торгівлі, громадського харчування, іншим підприємствам та організаціям, зарубіжним країнам; 12% - переробним підприємствам; 6% - від

продажу на ринку; 4% - пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнових паїв; 1% - населенню в рахунок оплати праці. Переробні підприємства зберегли свої позиції, як основні партнери сільгоспвиробників по закупівлях цукрових буряків (включаючи давальницьку сировину), що становить 99% загального обсягу їх реалізації, 98% - молока, 85% - овочів, 53% - плодів та ягід, 34% - худоби і птиці (у живій вазі). Пріоритетним напрямком реалізації залишаються інші канали. Зокрема, безпосередньо, комерційним структурам, підприємствам торгівлі та громадського харчування всіх форм власності і господарювання, іншим підприємствам, зарубіжним країнам аграрними підприємствами за 2009 р. було реалізовано 98% загального обсягу їх реалізації, 94% - яєць, 91% - олійних культур, 79% - картоплі, 82% - зернових культур та 49% - худоби та птиці.

Продукція сільського господарства і харчової промисловості Вінницької області формує значну частину зовнішньоторговельного обороту. Її частка у вартісній структурі за 2009 р. склала 49%. Порівняно з 2008 р. обсяги зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією зменшились на 0,3%. В структурі експорту сільськогосподарська продукція та продукти її переробки становлять 65%. Слід відмітити, що 14% становила продукція рослинного походження. Біля 46% експорту даної продукції припадає на зернові культури, 38% - насіння олійних культур та 10% - на продукцію борошномельно круп'яної промисловості. В 2009 р. експортовано майже 217 т зернових культур, що більше показника попереднього року на 173 тис. т. Експорт зернових культур здійснювався до країн Азії (51%), Європи (29%), Африки (18%) та СНД (2%). Вивозились, в основному, пшениця (161 тис. т), кукурудза (30 тис. т) та ячмінь (25 тис. т). Крім того, експортовано близько 1 тис. т круп зернових. Експорт живих тварин та продуктів тваринного походження становить 9124 тис. дол. США. Так, м'ясо великої рогатої худоби експортувалось, в основному, до Російської Федерації (969 т); молоко та вершки – до Молдови (886 т) та Азербайджану (558 т); сири всіх видів – до Казахстану (462 т) та Молдови (232 т); масло вершкове та інші жири – до Молдови (10 т); мед натуральний – до Російської Федерації (650 т) та США (61 т). Обсяги експорту жирів та олій рослинного або тваринного походження за 2009 р. склали 79 тис. дол. США. За межі України суб'єкти господарювання Вінницької області експортували 105 тис. т олії соняшnikової. Найбільшими її споживачами є Індія (21 тис. т), Єгипет (20 тис. т), Польща (19 тис. т), Білорусь та Бельгія (6 тис. т), Італія (5,5 тис. т) та Литва (5 тис. т). Продукти переробки овочів та плодів в обсязі експорту сільськогосподарської продукції складають 7%, або 22 млн. дол. США. Так, в значних обсягах експортувались соки з плодів, в основному, до Австрії та російської Федерації (3 тис. т), Німеччини (2 тис. т), Туркменістану (1,4 тис. т) та Білорусі (1 тис. т); плоди консервовані – до Російської Федерації (3 тис. т), Білорусі (2 тис. т), Казахстану (0,2 тис. т).

Обсяги імпорту сільськогосподарської продукції і продовольства у 2009 р. зменшились на 46% і склали 52 млн. дол. США. Їх питома вага у вартісній

структурі імпорту 2009 р. склала майже 20%. На продукцію рослинництва приходиться 17% всього імпорту сільськогосподарської продукції, 63% всього імпорту продукції рослинного походження припадає на їстівні плоди (14 тис. т). Порівняно з 2008 р. імпорт живої худоби та птиці зменшився на 29% і склав понад 2 млн. дол. США. Зокрема, свині завозились з Польщі (2,4 тис. шт.), Данії (0,7 тис. шт.) та Німеччини (0,6 тис. шт.) і свійська птиця – з Польщі (3,4 млн. шт.), Угорщини (180 тис. шт.) та Чеської Республіки (12 тис. шт.). Обсяги імпорту молока і молочних продуктів у 2009 р. склали майже 4 млн. дол. США. Основу їх складають масло вершкове та інші жири виготовлені з молока, що поставлялись з Білорусі. Крім того, в Нідерландах та Польщі закуплено яєць птиці на 226 тис. дол. США, що у 5,7 р. менше, ніж у 2008 р. Імпорт жирів та олії тваринного і рослинного походження склав понад 8 млн. дол. США. Основу його становить олія пальмова, що ввезена з Малайзії, Нідерландів та Німеччини, відповідно 1,6; 0,9 та 0,7 тис. т.

За підсумками 2009 р. від усієї діяльності сільськогосподарські підприємства Вінницької області одержали понад 3 млрд. грн. чистого доходу проти 2,5 млрд. грн. в 2008 р., при цьому рівень рентабельності знизився з 11,5% до 8,5%. З прибутками 2009 р. закінчили 361 аграрне підприємство (менше на 9 од., ніж у 2008 р.), сума їхнього прибутку склала майже 420 млн. грн. (більше на 7%). У розрахунку на одне прибуткове підприємство отримано 1,2 млн. грн. прибутку, що майже на рівні попереднього року. Зі збитками свою діяльність завершили 137 сільськогосподарських підприємств (146 – в 2008 р.), у яких сума збитків склала 162 млн. грн. (131 млн. грн.). В середньому по області на одне збиткове сільськогосподарське підприємство припадає 1,2 млн. грн. збитку (0,9 млн. грн.). Основну частину доходу (97%) сільськогосподарські підприємства отримали від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва.

Висновки. Основними невирішеними проблемними питання в аграрній сфері Вінницької області залишаються: диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, що споживається селом; обмеженість власних обігових коштів сільськогосподарських підприємств; недостатність фінансового, в тому числі кредитного забезпечення; фізичне і моральне старіння основних фондів в сільському господарстві; нерозвиненість інфраструктури аграрного ринку; виснаження родючості земель; нерозвиненість соціальної сфери села. Тому пріоритетними завданнями в сфері агропромислового виробництва області на перспективу є: вдосконалення розвитку агропромислового комплексу області на основі сучасних інноваційних технологій та забезпечення продовольчої безпеки регіону; створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, які сприяють гармонізації інтересів власників та найманих працівників; підтримка розвитку конкурентоспроможного великотоварного агропромислового виробництва та його співпраці із дрібнотоварним виробництвом шляхом кооперування та інтеграції; запровадження державних

та регіональних програм комплексного розвитку сільських територій, удосконалення регіональної та державної підтримки розвитку підприємництва в сільській місцевості, вирішення проблеми зайнятості сільського населення; впровадження системи збереження та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення та охорони довкілля; створення сприятливих умов для залучення інвестицій у агропромисловий комплекс області, особливо в тваринницьку галузь.

Література

1. Брюховецький І.М. Основи формування та функціонування аграрного ринку /І.М. Брюховецький. – Суми: Козацький вал, 2001. – 228 с.
2. Вітков М.С. Розвиток інвестиційної політики в сільському господарстві України /М. С. Вітков //Економіка АПК.-2006.- №1. – с.54-57.
3. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 р. /Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця 2009 р.

Summary

Modern state of agriculture of vinnitsya area and prospect of his development/ Polesya V.M., Melnyk V.Y., Nedbalyuk O.O.

Progress of industries of plant-grower and stock-raising trends are certain in the Vinnytsya area. Influence is set organizationally economic factors on job of agrarian enterprises of Vinnichchini performances. The results of the investment providing of development of agrarian production are reflected, the problems of logistical support of agrarian enterprises are studied.

Key words: agrarian complex, region, productivity, reconstruction, grants, investing.